

- Є українські міста геометричних ліній, їх небагато. Будували їх за плянами люди петербурзької імперії: Одесу, Миколаїв, Катеринослав. Навіть мій Єписаветград виростав за пляном як передмістя при кріпості св. Єписавети і гоповна магістрала звалася Велика Перспективна вулиця. Перерізала вона все місто від кріпости на одному кінці до водонапірної башти на другому. Чується в цій Єписаветградській Перспективній вулиці українського степового півдня — відгомін, далекий до невпізнання і заглушений, іншої перспективи — Невської, — тієї величної в Санкт-Петербурзі. То звідти доходили до нас пияни, коли петербурзька імперія відсувала дедалі турецьку імперію.

Харків не має перспективних вулиць, може навіть не має головної вулиці. Були колись прозаїчні дороги — Сумська, Московська, Катеринославська. Місили колись болото на цих дорогах вози і брички, тепер брук і тротуари, а назви ті самі — прості, без патосу.

Нова влада 1920 року, звичайно, прагнула змінити життя, але зробити це не так просто. Змінити назви вулиць легше. До того ж хотілося зробити перші роки своєї влади героїчними, легендарними. Нашкрябувано з недавніх подій мало відомі для нас імена і перейменовувано вулиці. Було якесь несамовите бажання все назвати на новий кшталт. Жорстокий наступ був, звичайно, на святих і на церкву. Благовіщення, Вознесення, Мироносиці мусіли дати місце Карлу Марксу, Держинському і навіть Фейербаху. Добре, що хоч не почали нового літочислення, як це зробили французи понад сто років перед нами. Ми залишилися зі старими календарними назвами, без фпювіялів, термідорів, що їх хотіли накинути французам нетерплячі Робесп'єри. Літочислення залишилося старе, хоч дехто пробував урочисто починати добу від Октябрю.

Вуличні нові назви все таки не приймалися і в Харкові я ходив іще старорежимними вулицями. Звалася площа іменем якогось Руднева, але всі казали Скобелевська, написано вулиця Яковлева (хто він?), а казали Михайлівська. Вулиця Ганни ще була Царицинською і ніхто не знав, хто це Ганна. Всі ці Урицькі, Володарські, що вдиралися на вулиці наших міст, пробували закріпитися на табличках, але населення спокійно ігнорувало їх. Навіть Карла Лібкнехта і Розу Люксембург ігнорувало і в щоденному житті далі Існувала та сама старорежимна Сумська вулиця і та сама Павлівська площа.

Копи давали нові імена і були це імена вже неживих героїв, то виходило ще с'як-так.

З живими був клопіт. Наш степовий Єписаветград дістав назву Зінов'євська: на честь голови Комінтерну і близької до Леніна людини. Зінов'єв, що його мої старші земляки пам'ятали, коли він ще звався Гріша Радомисльський і працював у мануфактурній торгівлі Кулаковського, там таки в Єписаветграді. Ну й поспішили революційні ентузіясти. Але скоренько, як Гріша вскочив у неласку, вони, не червоніючи ні трошки, зробили знову Єписаветград. Коли найшовся через якийсь час інший кандидат на вічність, перейменовували місто на Кіровоград.

Не минула б революційна сверблячка наших географічних назв, коли б вожді сиділи довго, до самої смерти в Політбюрі. Був би, мабуть, не Київ, а Кагановичево. Родився ж Каганович на Київщині. Був же Хрещатик уже довгий час вулицею Воровського. Зробили б з Харкова Постишево. Хто знає?

Людина нашої землі завжди з легким презирством ставилась до самозвеличування. Поки хвалько нахвалиться, будько набудеться — так кажуть наші тверезі люди. Хвалькуваті зміни назв криють за собою стільки кривавої хлестаковщини двадцятого століття. Проте пересічна людина знає їм ціну.

У п'ятдесятих роках, коли ще американські громадяни з недавніх українських діпістів не літали на рідні землі, подорожувала там одна відома американська леді. Я розпитував її про Харків. Приїхала вона до Харкова з Москви і був з нею співробітник американського посольства, який говорив поросійськи. Діждалися біля вокзалу таксі і поїхали по місту. Заінтересувалися американці, як називається площа, як називається вулиця. А харківський шофер на їхню цікавість:

— Чорт їх знає, як вони тепер називаються. Вони перестріляли один одного і все змінюють назви. Здається, мій харківський шофер таксі ухопив патетику і велич імен нашої доби.